

Azərbaycan Respublikasının
Medianın İnkişafı Agentliyi

Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

Xalqımızın milli mədəniyyət tarixi olduqca qədim və zəngindir. Heç şübhəsiz ki, Azərbaycan ərazisində mövcud olan bütün qədim dinlərin, mədəniyyətlərin izlərini özündə yaşadan abidələr var və bu abidələr xalqımızın tarixinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Qafqaz Albaniyasının özəyi olan Azərbaycanda erkən xristianlıq dövrünə aid kifayət qədər abidə var ki, onların da hər biri mədəni irsimizin qiymətli nümunələridir. Azərbaycan mədəniyyətinin ana ocaqlarından biri olan Qarabağda da həm xristianlıq, həm də ondan əvvəlki və sonrakı dövrləri özündə ehtiva edən abidələrimiz, məbədlərimiz, monastirlərimiz var. Doğrudur, qədim abidələrimizin böyük əksəriyyəti işğal dövründə erməniləşdirilib, amma bu o demək deyil ki, o abidələr bizim deyil. O abidələr bizdir və xalqımızın xristian keçmişinin zəngin irsidir.

Çox təəssüflər olsun ki, ermənilər son 30 ildə xristian-alban mədəniyyətinin ayrılmaz parçası olan alban-xristian məbədlərini erməniləşdirməyə cəhdlər ediblər və onları "erməni abidəsi" kimi qələmə verməyə çalışırlar. O da gizlin deyil ki, ermənilər xarici ölkələrdə nəşr edilən jurnallarda da bu barədə silsilə cəfəngiyyatlar yazırlar.

Amaras monastırı "erməni mədəni irsi" deyil...

Hazırda Rusiya sülhməramlı qüvvələrinin nəzarəti altında olan Amaras monastırı kompleksi də son zamanlar ermənilər tərəfindən saxtalaşdırılmaya məruz qalan abidələrdən biridir ki, ermənilər onu da "qədim erməni monastırı" olaraq tanımaq istəyirlər.

Məsələ burasındadır ki, Azərbaycan qələbə qazandıqdan sonra ermənilər Amaras məbədi haqqında dünyaya daha çox miflər, nağıllar danışmaqda davam edirlər. Amaras monastırının ermənilərlə, erməniliklə, qriqorিয়anlıqla yaxından-uzaqdan heç bir əlaqəsi yoxdur, amma ermənilər reallıq hissini çoxdan unudduqları üçün miflərdən düşüncələrini hələ də sərgiləyirlər.

Qarabağda, Xocavənddə yerləşən Amaras monastırı xristian alban irsinin ən real nümunələrindən biridir, o "erməni mədəni irsi" deyil. Tarixən bu ərazilərdə ermənilər yaşamayıblar və

Amarasın da onlarla bağlılığı yoxdur.

Tarixçilərin qeyd etdiyinə görə, Amaras Xocavənd rayonunun Sos kəndi ərazisində yerləşən xristian monastırıdır. Monastır Qafqaz Albaniyasında erkən xristianlıq dövründən Alban Həvari Kilsəsinin ləğv edilməsinə kimi ziyarət edilmiş ən müqəddəs məbədlərdən biri olmaqla, yaxın vaxtlara kimi yerləşdiyi ərazinin həm xristian, həm də müsəlman əhalisi tərəfindən müqəddəs hesab edilirdi. Həmçinin, Amaras ərazisi xristianlığın yayılmasından əvvəl də böyük dini mərkəz olub. Bu faktı ərazidə arxeoloji tədqiqatlar zamanı əldə edilmiş artefaktlar və bizim eramın I əsrinə aid məbəd qalıqları sübut edir.

Tarixi mənbələr həm monastırı, həm də onun əsas məbədinə Qafqaz Albaniyasının birinci katolikosu Qriqorisin adı ilə əlaqələndirirlər. Vatnan çölündə öldürülməsindən sonra onun cəsədi hələ Maarifçi Qriqori tərəfindən inşa edilmiş monastır kilsəsinə gətirilib və burada sərdabədə (və ya altar altında) dəfn edilir.

Azərbaycanın xristian memarlığının dəyərli abidələrindən biri - Amaras...

Xocavənd Rayon İcra hakimiyyətinin rəsmi saytında Amaras məbədi haqqında belə yazılır: "Qafqaz Albaniyasının yepiskopluq mərkəzi olmuş Amaras şəhərinin xarabalıqları eyniadlı çayın sağ sahilində Cütcü kəndi ərazisində qalmaqdadır. Tarixi məlumatlara görə, IV əsrdə Amarasda ilk xristian məbədi tikilmiş və burada Alban yepiskoplarından biri dəfn edilmişdir, ziyarətə gəlməyə gətirilib. Həmin qəbir indi Amaras kompleksindəki kilsənin altını altındakı sərdabədə qalıb. Bu sərdabəni 1970-ci ildə Azərbaycan arxeoloqları aşkar etmişlər. Amaras monastır kompleksi IX əsrdə tikilmiş və sonrakı yüzillərdə dəfələrlə təmir və əlavələr edilmişdir. Bu kompleks indiki görkəmini

Qarabağda məşhur Amaras məbədi - erməni mifi və real tariximiz..

XIX əsrdə alıb. Amaras monastırı düzbucaq planlı olub, küncləri dairəvi bürclərlə möhkəmləndirilib. Onun heyətini dövrələyən qala divarları boyunca hücrələr, yaşayış və təsərrüfat otaqları tikilib. Monastırın təsərrüfat hissəsi əlavə otaq sırası ilə kilsə heyətindən ayrılıb. Monastırın qala divarlarına əlavə möhkəmlilik verən bu otaq və yerləşmələr qaba daşlardan, arxivoltları isə yaxşı yonulmuş daşlardan tikilib. Monastırın heyətinə giriş qapısı cənub divarın qərb qurtaracağındadır. Kompleksin baş tikilisi olan kilsə heyətin ortasında ucalır. Kilsənin giriş qapısı qərb tərəfdədir. Amaras kilsəsinin ikienişli dam örtüyünün qərb ucunda altsütunlu zəng rotondası qoyulub. Kilsənin bütün fasadları yaxşı yonulmuş daş lövhələrlə üzlənib. Sadə və aydın memarlıq obrazı olan Amaras monastır kompleksi Qafqaz Albaniyasının - Azərbaycanın xristian memarlığının dəyərli abidələrindən sayılır".

Amaras məbədi erməni qriqorিয়ան kilsəsinin cənginə necə keçdi?

Ermənilərin Qarabağ torpaqlarına köçürülməsi və onların Azərbaycan torpaqlarında məskunlaşdırılması, sözün əsl mənasında, xalqımızın başına bəlalər gəlməsinə səbəb oldu. Ermənilər özləri ilə Azərbaycan torpaqlarına, xalqına böyük faciələr gətirdilər.

Xristianlığın ilk beşiklərindən olan Qafqaz Albaniyasında xristianlıq yarananda, təşəkkül tapanda bu coğrafiyada hay-erməni deyilən bir toplumun olması bütün dünyaya məlumdur. Tarixi saxtalaşdırmaya

rəvac verənlər, erməniləri qara yara kimi Qafqazın canına salanlar, əlbəttə, çox böyük cinayət işləyiblər.

Məlum olduğu kimi, XIX əsrin II yarısından etibarən Amaras monastırında Şərqi ölkələrindən Rusiyaya gedən ticarət karvanları yerləşdirilirdi. Həmin dövrdə monastır geniş torpaq sahələrinə, bağlara, dəyirmanlara və mülklərə sahib idi.

1836-cı ildə Alban Həvari Kilsəsinin Rusiya Müqəddəs Sinodu tərəfindən ləğv edilməsindən sonra, 1848-ci ildə Gəncəser mitropoliti Ter-Baqdasarın göstərişi ilə Amaras monastırını erməni qriqorিয়ան kilsəsinə tabe edilib. Bundan sonra, 1858-ci ildə Şuşa ermənilərinin təşəbbüsü ilə monastırda yenidənqurma və inşaat işləri aparılıb. Bu yenidənqurma-inşaat işləri zamanı abidənin qədim kitabələri məhv edilib. Monastır ərazisindəki stellardan birinin üzərindəki kitabədən onun 925-ci ilə aid olması müəyyən edilib. 1898-ci ildə kilsənin şimal nefində Müqəddəs Qriqorisin şərəfinə Mikel Ter-İsraelyan tərəfindən hazırlanmış məzar daşı yerləşdirilib.

"Erməni tərəfin konkret olaraq Amaras monastırına iddiaları..."

Qafqaz tarixi mərkəzinin direktoru Rizvan Hüseynov "Bakı-Xəbər"ə şərhində bildirdi ki, ermənilərin Amaras məbədinə qarşı iddiası əsassızdır və Amaras alban xristian mədəniyyətinin ayrılmaz parçasıdır. "Erməni tərəfin konkret olaraq Amaras monastırına iddiaları nəyə gö-

rə bu qədər güclüdür? Ona görə ki, Amaras alban patriarxı ən qədimlərdən biridir. Ehtimallara görə, məbədən ilk binaları 4-cü, 5-ci əsrlərdə inşa edilib. Düzdür, tam olaraq müasir dövrümüzdə çatmayıb. Çünki sonradan dəfələrlə kəçirilib, rekonstruksiya olunub. Bizim dildə Amaras Aqoqları deyirlər. Nəyə görə? Bu da səbəbsiz deyil, bizim əfsanələrdə də, folklorumuzda da aq atlı oğlan, aq oğlan obrazları əks olunub. Ermənilərin "Qriqori" dediyi (Qriqorinin nəvəsi müqəddəs Qriqorisdir) Pəhləvi nəslindən olan Qriqori (ermənilər ona maarifçi Qriqori deyirlər) xristianlığı bizim regiona gətirib. Ermənilərin də iddia etdiyinə görə, onlar xristianlığı Qriqoridən alıb. Bu həmin maarifçi Qriqorinin nəvəsi maarifçi xristianlığı yaymaq məqsədilə Azərbaycan ərazisinə, Xəzər dənizi bölgələrinə gəlib və yerli xalqları xristian dininə dəvət edib, burada işləri uğurlu olub. Sonra Dərbəndə gedib və Dərbənd ətrafında azərbaycanlıların kəndi olan indiki Nuqdi kəndinə oraya yeni din gətirdiyi və dinlərinə zərər vurduğu üçün yerli hökmdar tərəfindən edam edilib... Həmin Aqoqların - müqəddəs Qriqorisin cəsədi Xocavənd rayonunda yerləşən Amaras kilsəsinə gətirilib və burada dəfn olunub. Bu hadisə birbaşa bizim xalqımızın tarixi ilə bağlıdır, bizim mədəniyyət tariximizin bir parçasıdır. Hətta erməni iddialarını dağıtmaq üçün biz rus mənbələrinə istinad edə bilərik. Çar Rusiyası Qafqaza gələndən sonra rəsmi sənədlərdə, təhvil-təslim aktlarında kilsələr haqqında dolğun məlumat verilib".

"Həmin sənədlərdə çox dəqiq qeyd edilib ki, Amaras qədim alban kilsəsidir"

R.Hüseynovun sözlərinə görə, həmin sənədlərdə Azərbaycanın Xocavənd rayonunda yerləşən Amaras kilsəsi haqqında da ətraflı məlumat əksini tapıb: "Həmin sənədlərdə çox dəqiq qeyd edilib ki, Amaras qədim alban kilsəsidir, albanların və bu monastırın ermənilərə heç bir aidiyyəti yoxdur".

R.Hüseynovun sözlərinə görə, XIX əsrdə İran, Türkiyə və digər ölkələrdən ərazilərimizə köçürülən ermənilər xristianlıq dini baxımından o abidəyə də sahiblənməyə çalışıblar: "Amma nə tarix, nə də mədəniyyət baxımından Amarasın - Aqoqların kilsəsinin ermənilərə heç bir aidiyyəti yoxdur. İndi də Amaras kilsəsi ya neytral əraziyə düşür, ya da birbaşa ona nəzarət Azərbaycan tərəfdədir. Təbii, həmin yer həm Rusiya sülhməramlıları, həm də Azərbaycan tərəfdən nəzarətdədir. Mən özüm də şəxsən belə təkliflə çıxış etmişəm ki, Azərbaycan o əraziyə tam olaraq nəzarəti bərpa etsin, yoxsa bu gedişlə erməni tərəfi hər dəfə rus sülhməramlılarının dəstəyi ilə o kilsəyə gedir və yavaş-yavaş onu özlərininki kimi qələmə verməyə başlayır. Dediym kimi, baxmayaraq ki, belədir, amma ermənilər bundan sonra qətiyyənlər imkan vermək olmaz" - deyir R.Hüseynov qeyd etdi.

İradə SARIYEVA
Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur.